

УДК 81'373.7:398.4:[811.161.2+811.162.1]
DOI <https://doi.org/10.32782/bsps-2025.9.6>

ФРАЗЕОЛОГІЧНІ ОДИНИЦІ З КОМПОНЕНТОМ «ІРРЕАЛЬНА ІСТОТА» В УКРАЇНСЬКІЙ ТА ПОЛЬСЬКІЙ МОВАХ КРІЗЬ ПРИЗМУ ЕТНОКОДІВ КУЛЬТУРИ

Анатолій Загнітко

доктор філологічних наук, професор,
член-кореспондент НАН України,
професор кафедри загального та прикладного
мовознавства і слов'янської філології
Донецького національного університету імені Василя Стуса
вул. 600-річчя, 21, м. Вінниця, Україна
orcid.org/0000-0001-7398-6091

Юлія Бевз

здобувачка вищої освіти ОНП «Філологія»,
асистент кафедри загального та прикладного
мовознавства і слов'янської філології
Донецького національного університету імені Василя Стуса
вул. 600-річчя, 21, м. Вінниця, Україна
orcid.org/0000-0001-6820-5975

Анотація. У статті здійснено комплексний аналіз фразеологічних одиниць із компонентом «ірреальна істота» в українській та польській мовах через призму відповідних етнокодів культури. Актуальність студіювання зумовлена необхідністю системного дослідження культурних кодів як важливих складників мовної картини світу, що структуровано відображають специфіку світосприйняття та ціннісні орієнтування етнічних спільнот. Метою роботи є типологічна кваліфікація фразеологічних одиниць із компонентом «ірреальна істота» на ґрунті функційної класифікації етнокодів культури, яку опрацювала Л. Савченко, та зіставний аналіз їх вияву в українській і польській мовах.

Теоретичну базу студіювання становлять концепції культурного коду в лінгвістиці, де код потрактований як мережа поділу, категоризування та оцінювання інтеріоризованого світу й внутрішнього досвіду лінгвоперсони, репрезентовані в семіотичних системах мов. Для аналізу фразеологічних одиниць із компонентом «ірреальна істота» стрижневе значення мають три визначальні етнокоди: міфологічний, демонологічно-антропоморфний та релігійний.

Фактичний матеріал дослідження охоплює 115 фразеологізмів української мови з 20 найменуваннями ірреальних істот та 56 фразеологізмів польської мови із 17 найменуваннями. Кількісний аналіз виявив істотну асиметрію у репрезентації етнокодів: найпродуктивнішим в українській фразеології постає демонологічно-антропоморфний етнокод (93 фразеологічні одиниці з образами чорта, біса, дідька), тоді як у польській – домінує релігійний етнокод (30 фразеологізмів із біблійними персонажами). Міфологічний етнокод виявив паритетну представленість в обох аналізованих мовах із переважанням античних міфологем.

Семантичний аналіз засвідчив, що фразеологізми з компонентом «ірреальна істота» функціонують у декількох основних значеннєвих площинах: емоційно-експресивній (вираження незадоволення, обурення, здивування чи подиву), просторово-темпоральній (позначення віддаленого від лінгвоперсони місця, часових характеристик), інтенсифікації дії або ознаки, позначення зникнення та смерті, труднощі розуміння, характеристики людини. Релігійний етнокод актуалізує значення певного морального стану, а міфологічний – символічні концепти.

Студіювання дало змогу виявити як універсальні, так і національно-специфічні риси культурних кодів у зіставлюваних мовах. Універсальність простежувана в наявності всіх трьох етнокодів і використанні подібних образів для вираження негативної оцінки й емоційних станів. Національна особливість полягає у кількісній асиметрії репрезентації етнокодів, що корелює з культурно-історичними

© А. Загнітко, Ю. Бевз, 2025

Стаття поширюється на умовах ліцензії CC BY 4.0

особливостями етносів: глибшим укоріненням демонологічних уявлень в українській культурі та поси-
леним впливом релігійних світосвідчуттів на польську мовну свідомість.

Перспектива подальших досліджень простежувана в залученні англійської мови до компаратив-
ного аналізу та укладанні спеціального зіставного словника фразеологізмів із компонентом «ірре-
альна істота», що дасть змогу встановити репрезентативний статус досліджуваного компонента
в різносистемних мовах.

Ключові слова: фразеологічна одиниця, ірреальна істота, етнокод культури, демонологійно-
антропоморфний етнокод, релігійний етнокод, міфологічний етнокод, українська мова, польська
мова, зіставний аналіз, мовна картина світу.

PHRASEOLOGICAL UNITS WITH THE COMPONENT “UNREAL BEING” IN UKRAINIAN AND POLISH LANGUAGES THROUGH THE PRISM OF ETHNOCULTURAL CODES

Anatolii Zahnitko

Doctor of Philology, Professor,
Corresponding Member of NAS of Ukraine,
Professor at the Department of General and
Applied Linguistics and Slavonic Philology
Vasyl' Stus Donetsk National University
600-richchia Str., 21, Vinnytsia, Ukraine
orcid.org/0000-0001-7398-6091

Yuliia Bevz

Higher Education Applicant in Philology
Assistant Lecturer at the Department of General and
Applied Linguistics and Slavic Philology
Vasyl' Stus Donetsk National University
600-richchia Str., 21, Vinnytsia, Ukraine
orcid.org/0000-0001-6820-5975

Abstract. The article provides a comprehensive analysis of phraseological units with the component «unreal being» in Ukrainian and Polish languages through the prism of corresponding ethnocodes of culture. The relevance of the study is determined by the need for systematic investigation of cultural codes as important components of the linguistic worldview that structurally reflect the specificity of world perception and value orientations of ethnic communities. The aim of the work is the typological qualification of phraseological units with the «unreal being» component based on L. Savchenko's functional classification of ethnocodes of culture and a contrastive analysis of their manifestation in Ukrainian and Polish languages.

The theoretical basis of the study consists of concepts of cultural code in linguistics, where code is interpreted as a network of division, categorization, and evaluation of the interiorized world and internal experience of a linguistic personality, represented in semiotic systems of languages. For the analysis of phraseological units with the «unreal being» component, three defining ethnocodes are of pivotal significance: mythological, demonological-anthropomorphic, and religious.

The factual material of the study encompasses 115 phraseological units of the Ukrainian language with 20 names of unreal beings and 56 phraseological units of the Polish language with 17 names. Quantitative analysis revealed significant asymmetry in the representation of ethnocodes: the most productive in Ukrainian phraseology is the demonological-anthropomorphic ethnocode (93 phraseological units with images of чорт, біс, дідько), while in Polish the religious ethnocode dominates (30 phraseological units with biblical characters). The mythological ethnocode showed parity representation in both analyzed languages with a prevalence of ancient mythologemes.

Semantic analysis demonstrated that phraseological units with the «unreal being» component function in several main semantic planes: emotional-expressive (expression of dissatisfaction, indignation, astonishment or surprise), spatial-temporal (designation of a place remote from the linguistic personality, temporal characteristics), intensification of action or feature, designation of disappearance and death, difficulty of understanding, human characterization. The religious ethnocode actualizes meanings of a certain moral state, while the mythological ethnocode actualizes symbolic concepts.

The study enabled identification of both universal and nationally specific features of cultural codes in the compared languages. Universality is traceable in the presence of all three ethnocodes and the use of similar images to express negative evaluation and emotional states. National specificity lies in the quantitative asymmetry of ethnocode representation, which correlates with the cultural and historical characteristics of the ethnicities: deeper rootedness of demonological beliefs in Ukrainian culture and the enhanced influence of religious worldview on Polish linguistic consciousness.

The prospect for further research is traceable in the incorporation of the English language into comparative analysis and the compilation of a special contrastive dictionary of phraseological units with the «unreal being» component, which will enable establishing the representative status of the studied component in typologically different languages.

Key words: *phraseological unit, unreal being, ethnocode of culture, mythological ethnocode, demonological-anthropomorphic ethnocode, religious ethnocode, Ukrainian language, Polish language, contrastive analysis, linguistic worldview.*

Постановка проблеми. У сучасному мовознавстві все більшою мірою посилюється зацікавлення у студіюваннях культурних кодів із зосередженням уваги на них як системоутворювальних компонентах національно-мовної картини світу, оскільки вони послідовно відбивають специфіку світобачення та світосприйняття, відображають ціннісні орієнтири етнічних спільнот. Особливої уваги заслуговує фразеологічний фонд мови, який акумулює та синтезує культурно маркований досвід народу, є надійним джерелом відомостей про його духовну спадщину.

Культурні коди, уміщені у фразеологічних одиницях, становлять істотний науковий інтерес, оскільки їх дослідження уможливорює реконструкцію фрагментів національної концептосфери та розкриття механізмів групування і класифікації об'єктів, фактів, явищ та понять реального світу за відповідними спільними ознаками, постановки цілісної категорійної системи. Це зумовлює актуальність вивчення фразеологізмів через спектр кодів культури, особливо у зіставному аспекті.

На засадничих принципах сучасної лінгвістичної парадигми вітчизняні та закордонні науковці досліджують феномен коду в різноманітних аспектах, зокрема у центрі їхньої уваги перебувають особливості коду культури (О. Селіванова [1], О. Снитко [2], К. Рапай [3]); лінгвокультурного коду (Н. Андрейчук [4]); духовного й духовно-естетичного, духовно-етичного коду культури (Н. Шарманова [5]); мовного коду (Ф. Бацевич [6]); мовно-культурного коду (Я. Ісаєвич [7]); комунікативного коду (Н. Дев'ятко [8]); етнокоду, етномакрокоду, етномікрокоду, етносубкоду культури (Л. Савченко [9]) та ін.

Водночас типологічне покваліфікування фразеологічних одиниць із компонентом

«ірреальна істота» в українській та польській мовах з оперттям на класифікацію кодів культури й застосування зіставного аналізу не було заторкнутим і висвітленим у цих та інших наукових дослідженнях і залишається поза увагою сучасних лінгвістичних студій, що й зумовлює актуальність нашої наукової праці.

Мета статті полягає у дослідженні особливостей найменувань ірреальних істот, актуалізованих у фразеологічних одиницях української та польської мов, з оперттям на розгорнуту класифікацію етнокодів культури із послідовним зіставленням вияву аналізованих компонентів у студійованих близько-системних (↔ односистемних) мовах. Для успішної реалізації мети необхідно вирішити такі **завдання**: 1) визначити особливості трактування поняття коду культури й етнокоду в сучасній лінгвістиці; 2) охарактеризувати міфологічний, демонологічно-антропоморфний та релігійний етнокоди культури зі встановленням їх статусної значущості; 3) зреалізувати зіставний аналіз фразеологічних одиниць із компонентом «ірреальна істота» в українській та польській мовах; 4) виявити спільні та відмінні риси в репрезентації етнокодів культури у фразеологічних системах зіставлюваних мов.

Об'єктом дослідження є фразеологічні одиниці української та польської мов із компонентом «ірреальна істота». **Предмет дослідження** – особливості вияву етнокодів культури (міфологічний, демонологічно-антропоморфний, релігійний), актуалізованих у фразеологізмах із компонентом «ірреальна істота», та закономірності їх репрезентації у таких одиницях зіставлюваних мов.

Виклад основного матеріалу дослідження. Уперше «код» як поняття системи, що

передає значення, запровадив Ф. де Соссюр на початку ХХ ст. (1911 р.), а згодом заявлене поняття як соціальний, культурний та конвенціональний інструмент конкретизував У. Еко в межах власної комунікативно-семіологічної теорії [10, с. 57–58], тому код у цьому разі постає певною сукупністю знаків, мова ж – доволі структурно складним кодом, у межах якого слово завжди співвідноситься, взаємодіє з іншими – експліцитними чи імпліцитними, названими чи відсутніми. У сучасних наукових працях поширеними є декілька дефінувань цього поняття, з-поміж яких заслуговують на увагу розуміння коду як: 1) сукупності знаків (символів) та їхніх смислів, котрі наявні в будь-якому предметі культури певної національної лінгвокультурної спільноти (знаходить вияв також в етнічній мові, мовній картині світу) [11, с. 74]; 2) відповідної національної етнокультурної інформації, що кодована у формі, здатній ідентифікувати культуру через множину вторинних знаків і символів, наділених такими смислами (та їх комбінаціями), які можуть бути виявлювані в предметах матеріальної та духовної діяльності людини на рівні семіотичного простору [12, с. 62]; 3) мережі розділення, категоризування, оцінювання явищ і реалій інтеріоризованого світу та внутрішнього досвіду лінгвоперсони, зумовленої культурою певного етносу й відбитої у семіотичних системах природної мови, мистецтва, обрядів, звичаїв, вірувань, а також у нормах моралі, поведінки представників етнічної спільноти [13, с. 43]; 4) від франц. *code* – умовне скорочення, від лат. *codex* – книга, список настанов – система умовних знаків, символів для передавання, опрацювання й зберігання різної інформації; спосіб записування, передавання інформації та/чи відповідних інформаційних блоків каналами зв'язку (спілкування) відповідно до їхніх технічних, соціально культурних особливостей і функцій; сукупності правил чи їх обмежень, що забезпечують функціонування природної мови або тієї чи тієї знакової системи; для комунікативістики – у разі міжоперсонального й міжкультурного спілкування кодами постають засоби певної ідіоетнічної мови, мови міжнаціональної (одно- і/чи поліфункційної) й міжнародної комунікації, інколи таку функцію виконують штучні мови [14, с. 308]. Оскільки природна мова функціонує у просторово-часових межах,

вона завжди обтяжена відповідними еволюційними, категоризувальними та іншими величинами, пізнання яких постає можливим через застосування, наприклад, декодувальних моделей, підтвердженням чого постають фразеологічні одиниці зі складником «ірреальна істота».

Для цілей нашого дослідження найадекватнішим є потрактування коду як мережі поділу, категоризування, оцінювання інтеріоризованого світу та внутрішнього досвіду лінгвоперсони, зумовленої культурою відповідного етносу й репрезентованої у семіотичних системах природної мови, мистецтва, обрядів, звичаїв, вірувань, уявлень, а також в усталених (↔ кодифікованих) нормах моралі, поведінки представників етнічної спільноти [13, с. 43], що набули системного статусу.

Кодам культури притаманний універсальний характер, однак їхні вияви в різних культурах мають особливості. Загалом дослідники концентрують зазвичай увагу на таких типах культурних кодів, як: 1) соматичний, ґрунтований на символічних функціях різноманітних частин людського тіла; 2) просторовий, безпосередньо поєднаний із членуванням простору та локалізацією персони та її координатами; 3) часовий, що фокусує уявлення про темпоральність, вимірюваність останньої людиною; 4) предметний, який відбиває еталони метричної системи та побутові реалії, відображає систему певних культурних значень, символів та відповідної інформації, які закодовані у предметах матеріальної культури; 5) біоморфний, що репрезентує сприйняття тваринного (захисна, небесна, земна та інші стихії та функції), рослинного (оберегові, ритуальні та ін.) й міфологічного (традиційно-обрядовий, символічно-чародійний і подібні статуси) світів, їх символічну значущість; 6) духовний, який відбиває моральні пріоритети та культурні цінності як систему філософських, етичних та ціннісних уявлень народу, відображає колективний менталітет. Окрім того, інколи обґрунтовують наявність інших культурних кодів, зокрема антропного, космологічного, акціонального, релігійного, сенсорного, аксіологічного та ін. [15, с. 150–151; 16, с. 8], що у своїй сукупності є деталізованішими й постають менш узагальненими.

Поряд із загальною типологією кодів культури Л. Савченко упорядковує класифікацію,

орієнтовану на етнокультурну специфіку, виокремлюючи п'ять етнокодів: 1) міфологічний етнокод як первинну матрицю усталення національного світогляду (космогонічні, антропогонічні та есхатологічні міфи); 2) етіологічний етнокод як систему певних значень, що пояснюють походження, причину й первісне призначення об'єктів, явищ і культурних практик; 3) демонологічно-антропоморфний етнокод як систему уявлень про надприродні, демонічні та міфічні істоти, що мають частково або повністю людські (антропоморфні) риси; 4) етнокод повір'я (прикмет) як систему культурних значень, відображених у сталих, традиційних віруваннях, прикметах, забобонах і заборонах, що регулюють повсякденну поведінку людини та її ставлення до навколишнього світу; 5) релігійний етнокод як систему культурних значень, символів та практик, задованих у традиційній релігійній системі етносу. Безперечно, кожний із цих етнокодів має відповідний статус, функції і под. Так, наприклад, етнокод повір'я (прикмет) є функційним і прагматичним, прямо впливаючи на дії людей у конкретних життєвих ситуаціях (перед дорогою, під час будівництва, зустрічі, прощання та ін.), а демонологічно-антропоморфний етнокод пріоритетними має світоглядну (експланаторну), регулятивну, контролювальну, комунікативну та інші функції, до яких прилягають часткові: сакральна, моральна, етична, інтегрувальна та ін. Основою скваліфікованих етнокодів є саме менталітет людини, її колективні уявлення, де вершинним постає міфологічний етнокод. Підґрунтям для формування ФО досліджуваної групи стали міфологічне та релігійне світосприйняття, демонологічні уявлення, вірування та повір'я, закладені у свідомості етносу [12, с. 87; 15, с. 9].

У контексті нашого дослідження фразеологізмів із компонентом «ірреальна істота» стрижневого значення набувають міфологічний, демонологічно-антропоморфний та релігійний етнокоди.

Демонологічно-антропоморфний етнокод культури. Демонологія як галузь релігієзнавства, етнографії та фольклористики описує та класифікує надприродні істоти, духи й демони, з'ясовує їхній статус у віруваннях різних культур та релігій, зокрема української та польської. До класифікаційних

основ у демонології можна віднести: 1) типологію істот за походженням (духи, природи, душі померлих, занепалі ангели і т. ін.); 2) за локусом (місцем проживання: демони простору (Лісовик, Водяник тощо), демони часу (Нічниця, Польовик і т. ін.); 3) за функцією (спокусники, носії злиднів і под.) та ін. Тому істотним у демонологічних студіюваннях є опис таких істот, їхньої поведінки, особливостей впливу, уявлень про трансформацію, закономірності вияву в різних культурах, а в межах лінгвістики особливої уваги набувають студіювання статусу в національній концептосфері, засобів реалізації у мовній картині світу та ін.

Загалом демони є абстрактними силами, неоформленими й невизначеними. Українська демонологія, відома своїми анімістичними віруваннями, зображує фантастичні або антропоморфні істоти з людськими рисами, що впливають на живу та неживу природу. Частина таких образів із часом утратила свої демонічні характеристики, трансформувшись на художньо-фантастичних персонажів у фольклорі [12, с. 190; 15, с. 9], але й у цьому разі домінують риси та визначальні характеристики тих чи тих демонів є усталеними і досить легко впізнаваними.

Демонологічно-антропоморфний етнокод культури репрезентує комплекс міфічних уявлень народу, що базуються на вірі у злих духів (демонів), які перешкоджають або допомагають людині в її діяльності [12, с. 190–191; 15, с. 9].

До демонологічно-антропоморфного етнокоду культури на матеріалі української мови зараховуємо такі ірреальні істоти: *бенеря*, *біс*, *бісик*, *відьма*, *гаспид*, *диявол*, *дідько*, *лунь*, *чорт* (9 істот, 93 ФО).

Бенеря: *бенеря вхопила* (хто-небудь десь зник або помер) [1, с. 26]; *бенеря носить* (уживається для вираження незадоволення з приводу того, що хтось невчасно або багато, без потреби ходить, вештається в різних місцях) [1, с. 769].

Біс: *біс вселився* (хто-небудь перебуває у збудженому стані, робить незрозумілі вчинки) [1, с. 32]; *біс злизав* (хто-небудь безслідно пропав, зник) [1, с. 32]; *біси зна що* (не те, що треба; не таке, як треба; те, що викликає осуд, подив, і т. ін.) [1, с. 768]; *біситися з жиру* (вередувати, живучи в багатстві, без труднощів) [1, с. 33]; *бісів син* (уживається

для вираження незадоволення, обурення і т. ін. ким-небудь) [1, с. 646]; **до біса** (багато, безліч, дуже, занадто, надзвичайно; уживається для вираження категоричного небажання мати справу з ким-, чим-небудь, терпіти когось, щось; уживається, коли проганяють, відпускають або впускають кого-небудь кудись із невдоволенням, обуренням і т. ін.; геть звідси, куди завгодно) [1, с. 32–33]; **до бісової матері** (уживається для вираження незадоволення ким-, чим-небудь, обурення, гніву і т. ін. з якогось приводу, для підсилення висловлюваного; дотла, нанівець, неодмінно і т. ін.) [1, с. 369]; **ні біса** (нічого, зовсім нічого) [1, с. 770]; **один біс** (все одно, однаково; те ж саме) [1, с. 767]; **послати до біса** (вилаяти або прогнати геть когось) [1, с. 758]; **сам біс ногу зломить** (важко зрозуміти що-небудь, розібратися в чомусь; нічого не можна зрозуміти) [1, с. 767]; **у біса** (уживається як підсилення або під час вираження незадоволення, для вираження заперечення, спростування чогось) [1, с. 770].

Бісик: **бісик в оці грає** (веселий, грайливий настрій у когось) [1, с. 33]; **бісики стрибають** (хто-небудь веселий, перебуває у піднесеному настрої) [1, с. 33]; **посилати бісики** (грайливо дивитися на когось) [1, с. 547]; **пускати бісики очима** (кокетувати, загравати з ким-небудь) [1, с. 584].

Відьма: **конотопська відьма** (зла, примхлива, підступна жінка) [1, с. 108]; **як відьми вкрали** (зовсім зникнути) [1, с. 108].

Гаспид: **гаспид знає** (невідомо, незрозуміло) [1, с. 768]; **до гаспида** (дуже багато) [1, с. 770]; **у гаспида** (уживається як підсилення або під час вираження незадоволення) [1, с. 770]; **хай йому гаспид** (уживається для вираження сильного незадоволення ким-, чим-небудь, перев. із утратою інтересу до нього) [1, с. 767]; **який гаспид** (хто) [1, с. 770]; **якого гаспида** (чому, навіщо, чого) [1, с. 770].

Диявол: **диявол знає** (невідомо, незрозуміло) [1, с. 202]; **дияволів син** (уживається для вираження незадоволення, обурення і т. ін. ким-небудь) [1, с. 646].

Дідько: **віддати дідькові душу** (продатися кому-небудь, відступивши від моральних норм) [1, с. 100]; **дідько б тебе взяв** (уживається для висловлення невдоволення, обурення, досади чи захоплення, здивування і т. ін. ким-, чим-небудь) [1, с. 202]; **дідько**

вхопив (хто-небудь раптово помер, загинув) [1, с. 202]; **дідько знає** (невідомо, незрозуміло) [1, с. 768]; **дідько лисий** (ніхто або ніщо) [1, с. 768]; **дідько ногу звихне** (уживається для підкреслення надзвичайної складності, важкої доступності або заплутаності, незрозумілості чого-небудь) [1, с. 203]; **дідько понунав** (хто-небудь зробив щось погане, допустив помилку, не передбачивши небажаного результату; піддався спокусі) [1, с. 337]; **дідько приніс** (уживається для вираження незадоволення з приводу небажаної появи кого-небудь десь або неприємних наслідків чийогось приходу кудись) [1, с. 768]; **один дідько** (усе одно, однаково; те ж саме) [1, с. 767]; **сам дідько** (ніхто, ніщо) [1, с. 203]; **як дідько за грішну душу** (вхопитися, триматися дуже міцно) [1, с. 769]; **як дідько ладану** [свяченої води] (боятися дуже сильно) [1, с. 769].

Лунь: **лунь ухопив** (хтось помер) [1, с. 355]; **як лунь** (уживається для підсилення супровідних слів; дуже, зовсім) [1, с. 355–356].

Чорт: **до чорта в зуби** (у найнебезпечніше або найвіддаленіше місце) [1, с. 770]; **у чорта на рогах** (дуже далеко, у далекому або небезпечному місці) [1, с. 770]; **віддати чортові душу** (померти, продатися кому-небудь, відступивши від моральних норм) [1, с. 100]; **відправити чортам на сніданок** (убити, згубити кого-небудь) [1, с. 105]; **давати чортів** (критично оцінювати що-небудь, викриваючи вади, недоліки і т. ін.; бити, нещадно громити кого-небудь, розправлятися з кимсь; висловлювати осуд, докори кому-небудь; лаяти) [1, с. 180]; **дивитися чортом** (виявляти неприязнь, ворожість до кого-небудь, підозріло ставитися до когось; напускати на себе суворість, неприступність) [1, с. 198]; **до чорта** (дуже багато; значною мірою, дуже сильно) [1, с. 770]; **і чорт лизне** (хто-небудь пропаде або помре) [1, с. 767]; **іди під три чорти** (уживається для вираження злості, обурення, незадоволення чим-небудь, роздратування з приводу чогось, небажання бачити кого-небудь) [1, с. 27]; **летіти до чорта** (заснавати цілковитого провалу, краху; пропадати, гинути) [1, с. 277]; **лізти чортові в зуби** (наражатися на небезпеку; ризикувати потрапити у складну ситуацію) [1, с. 347]; **ні чорта** (нічого, зовсім нічого) [1, с. 770]; **ніякий чорт** (ніхто) [1, с. 767]; **носитися як чорт із грішною душею** (приділяти над-

мірну увагу чомусь незначному) [1, с. 441]; **один чорт** (усе одно, однаково; те ж саме) [1, с. 767]; **під три чорти** (геть, куди завгодно) [1, с. 771]; **сам чорт ногу зломить** (важко зрозуміти що-небудь, розібратися в чомусь; нічого не можна зрозуміти; нема порядку; велике безладдя; дуже складний, заплутаний) [1, с. 767]; **сам чорт у ступі не влучить** (хтось дуже хитрий, спритний, уміє вийти з будь-якої складної ситуації і нікому не вдається довести його причетність до чогось, спіймати на чому-небудь) [1, с. 118]; **самому чорту брат і сват** (дуже грізний, підступний, жорстокий) [1, с. 37]; **смикнув чорт за язика** (хто-небудь необдуманно, невчасно, недоречно сказав щось) [1, с. 767]; **спекти чорта** (нічого не дістати, не одержати, не добитися) [1, с. 679]; **у чорта** (уживається як підсилення або під час вираження незадоволення, для вираження заперечення, спростування чогось) [1, с. 770]; **у чортів голос** (дуже пізно, несвоєчасно) [1, с. 160]; **хай йому чорт [сім чортів]** (уживається для вираження сильного незадоволення ким-, чим-небудь, переважно з утратою інтересу до нього) [1, с. 767]; **чорт батька знає** (уживається для вираження незадоволення ким-, чим-небудь, обурення з якогось приводу, для вираження здивування або захоплення з приводу кого-, чого-небудь) [1, с. 769]; **чорт забирай** (уживається для вираження незадоволення, обурення, досади з приводу чогось, для вираження задоволення, захоплення ким-, чим-небудь) [1, с. 768]; **чорт би побрав** (уживається для вираження незадоволення ким-, чим-небудь, побажання позбутися їх) [1, с. 767]; **чорт довбнею не доб'є** (хто-небудь має міцне здоров'я; живучий) [1, с. 209–210]; **чорт знає що** (не те, що треба; не таке, як треба; те, що викликає осуд, подив і т. ін.) [1, с. 768]; **чорт знає** (невідомо, незрозуміло; уживається для вираження негативного ставлення до кого-, чого-небудь, сумніву, досади з приводу чогось) [1, с. 768]; **чорт зі свічкою не знайде** (не можна розшукати, навіть докладаючи великих зусиль) [1, с. 766]; **чорт лисий** (ніхто або ніщо) [1, с. 768]; **чорт не брат** (хто-небудь сміливий, відважний, нічого не боїться, усе може перебороти) [1, с. 767]; **чорт не візьме** (із ким-небудь нічого поганого не трапиться, не станеться) [1, с. 769]; **чорт не пізнає** (зовсім нічого не зрозуміло або не

відомо) [1, с. 766]; **чорт несе** (уживається для вираження незадоволення з приводу небажаної появи кого-небудь десь або неприємних наслідків чийогось приходу кудись) [1, с. 768]; **чорт сім кіп гороху змолотив** (хто-небудь має віспини або шрами від них) [1, с. 769]; **чорта з два** (уживається для вираження заперечення чогось) [1, с. 770]; **чорти не вхопили** (хто-небудь живий, не вмер; із ким-небудь нічого не трапилось) [1, с. 771]; **чортів пеньок** (уживається для вираження незадоволення ким-небудь) [1, с. 489]; **чортове зілля** (міцне куриво; тютюн) [1, с. 264]; **чортове число** (тринадцять) [1, с. 764]; **ще чорти навкулачки не б'ються** (дуже рано) [1, с. 771]; **як чорт за грішну душу** (вхопитися, триматися дуже міцно) [1, с. 769]; **як чорт ладану [свяченої води]** (боятись дуже сильно) [1, с. 769]; **як чорт лико [лика] дере** (кричати дуже сильно, голосно) [1, с. 769]; **як чорт від ладану** (тікати надзвичайно швидко і злякано) [1, с. 769]; **як чорт до сухої верби** (дуже сильно причепитися) [1, с. 769]; **як чорт у суху грушу** (дуже сильно закохуватися) [1, с. 770]; **як чортові в зуби кинути** (невідомо куди подіти кого-, що-небудь) [1, с. 294]; **якого чорта** (чому, навіщо, чого) [1, с. 770].

На матеріалі польської мови до демонологічно-антропоморфного етнокоду культури зараховуємо такі найменування ірреальних істот: пол. *czarownica*, пол. *diabł* (2 істоти, 12 ФО).

Пол. *Czarownica*: *polowanie na czarownice* «poszukiwanie winnych na pokaz ze względu na jakąś konfliktową sytuację; zrzucić na kogoś odpowiedzialność za coś» [2, с. 305].

Пол. *Diabł*: *adwokat diabła* «osoba świadomie broniąca niesłusznej sprawy w celu wzmożenia aktywności działań przeciwników» [2, с. 7]; *bać się czegoś jak diabeł święconej wody* «odczuwać wielki strach» [2, с. 14]; *diabeł kogoś opętał* «ktoś jest w złośliwy, gniewny; zły nastrój czyjś jest odczuwany przez innych» [2, с. 82]; *diabeł nakrył coś ogonem* «czegoś nie można znaleźć» [2, с. 82]; *diabeł tkwi/siedzi w szczegółach* «złożoność czegoś ujawnia się dopiero przy dokładnym poznaniu czegoś; coś pozornie nieskomplikowane» [2, с. 82]; *diabeł w kimś siedzi* «ktoś jest w złośliwy, gniewny; zły nastrój czyjś jest odczuwany przez innych» [2, с. 82]; *diabeł w kogoś wstąpił/wstępuje* «ktoś jest w złośliwy, gniewny;

zły nastrój czyjś jest odczuwany przez innych» [2, с. 82]; *diabeł wcielony* «о чоловіку: злий, злоśliвий; перебіглий» [2, с. 82]; *diabli kogoś/coś nadali* «о kimś lub о czymś niespodziewаным, nieproszonym» [2, с. 82]; *diabli kogoś/coś wzięli* «trudno kogoś lub coś znaleźć; coś zaginęło, zawieruszyło się» [2, с. 82]; *diabła wart/warte* «małej wartości, niewielkiego znaczenia» [2, с. 82].

Релігійний етнокод культури. Релігія являє собою специфічну форму світосприйняття, головною ознакою якої є віра в сакральне, надприродне, священне. Це – комплекс моральних норм і моделей поведінки індивіда, його розуміння та оцінювання власних учинків та дій оточуючих крізь цю призму. Релігійна свідомість формується впродовж тривалого періоду, давні релігійні традиції не зникають безслідно, а трансформуються, органічно вплітаються в нову систему релігійних переконань та набувають нового значення, отримуючи в них своєрідний глибинний підтекст [12, с. 208; 15, с. 11].

ФО релігійного походження вносять у мовлення високу духовність і повчальні відтінки, характеризуються високою моральністю. Загальновідомі біблійні сюжети транслують чітко окреслені норми, і Біблія функціонує як своєрідний моральний кодекс, до якого може звернутися як окрема людина, так і певна спільнота [12, с. 213; 16, с. 11].

До релігійного етнокоду культури на матеріалі української мови зараховуємо такі найменування ірреальних істот: *Адам, Бог, Господь, Каїн* (4 істоти, 15 ФО).

Адам: *як Адам і Єва в раю* (морально чистий; нехитрий, наївний) [1, с. 19]; *адамові слізки* (горілчані напої) [1, с. 667]; *від Адама* (дуже здає лека, від самого початку) [1, с. 19]; *адамові діти* (люди) [1, с. 208]; *адамове реберце* (жінка) [1, с. 596].

Бог: *Бог милував* (кому-небудь пощастило уникнути чогось неприємного, небажаного; усе обійшлося) [1, с. 34]; *Бог на що таке* (невідомо що; щось неймовірне) [1, с. 34]; *з Богом, Парасю* (уживається як побажання: можеш іти) [1, с. 34]; *за малим Богом* (ледь, трохи) [1, с. 34]; *скляний бог* (алкогольні напої) [1, с. 34]; *як Боги* (почувати себе упевнено, добре) [1, с. 34]; *дай Бог ноги, а чорт колеса* (уживається для вираження необхідності раптової втечі звідкись) [1, с. 186]; *ні*

Богу свічка, ні чорту кочерга (нічим не примітна, посередня людина; нема ніякої користі, толку з кого-, чого) [1, с. 637].

Господь: *Господь милував* (кому-небудь пощастило уникнути чогось неприємного, небажаного; усе обійшлося) [1, с. 34].

Каїн: *каїнова душа* (зрадлива, підступна людина) [1, с. 228].

На матеріалі польської мови до релігійного етнокоду культури належать такі назви ірреальних істот: пол. *Abraham*, пол. *Adam*, пол. *anioł*, пол. *Annasz*, пол. *Bóg*, пол. *Ewa*, пол. *Judasz*, пол. *Kajfasz* (8 істот, 30 ФО).

Пол. *Abraham*: *pójść do Abrahama na piwo* «umrzeć» [2, с. 318]; *iść do Abrahama na piwo* «umierać» [2, с. 125]; *przenieść się na łono Abrahama* «umrzeć» [2, с. 331].

Пол. *Adam*: *od Adama i Ewy [zaczynać]* «[zaczynać] od początku, od pierwszej przyczyny» [2, с. 258]; *w stroju Adama* «nago» [2, с. 473]; *zaczynać od Adama i Ewy* «zaczynać od początku, od pierwszej przyczyny» [2, с. 504].

Пол. *Anioł*: *anielska cierpliwość* «о чоловіку: bardzo opanowany, niezwykle cierpliwy» [2, с. 8]; *aniołek z różkami* «о dziecku wyglądającym prześlicznie, niewinnie, ale lubiącym płatać figle, czasem zachowującym się nieznośnie» [2, с. 9]; *anioł stróż* «osoba śledząca kogoś; tajniak pilnujący kogoś» [2, с. 9].

Пол. *Annasz*: *chodzić od Annasza do Kajfasza* «być zbywanym, być kierowanym od instytucji do instytucji, od urzędu do urzędu itp. w rezultacie czego nie móc załatwić jakiejś sprawy» [2, с. 51]; *odsyłać kogoś od Annasza do Kajfasza* «kierować kogoś od instytucji do instytucji, od urzędu do urzędu itp., utrudniając załatwienie czegoś» [2, с. 266].

Пол. *Bóg*: *bicz boży* «zrządzenie losu, niekorzystne zdarzenie odbierane jako działanie sił nadprzyrodzonych, kara boża» [2, с. 21]; *Bóg kogoś pokarał kimś/czymś* «ktoś ma z kimś lub czymś duży problem, komuś coś lub ktoś uprzykrza życie» [2, с. 28]; *Bóg mi świadkiem* «zapewnienie o prawdziwości słów; przysięgam» [2, с. 28]; *Bogiem a prawdą* «prawdę mówiąc; w samej rzeczy» [2, с. 27]; *Bogu ducha winny/winien* «о чоловіку niewinnym, niemającym wpływu na niezbyt dobre położenie, w którym się znalazł» [2, с. 27]; *Boże, ty widzisz i nie grzmisz!* «jak to możliwe; nie móc się

pogodzić z zaistniałą sytuacją» [2, c. 28]; *być mądrzejszym od Pana Boga* «wyrokować o czymś autorytarnie, być przekonanym o swojej nieomyślności» [2, c. 36]; *cały boży dzień* «od rana do wieczora» [2, c. 47]; *chwycić Pana Boga za nogi* «być bardzo zadowolonym z powodu odniesienia sukcesu; czuć się bardzo szczęśliwym» [2, c. 55]; *czuć się jak młody bóg* «rzeško, wspaniale, wypoczęty» [2, c. 70]; *jak u Pana Boga za piecem* «dobrze, bezpiecznie, bez kłopotów» [2, c. 135]; *strzelać Panu Bogu w okno* «strzelać niecelnie» [2, c. 398]; *świata bożego nie widzieć poza kimś/czymś* «kochać kogoś, coś ponad wszystko» [2, c. 412]; *święty Boże nie pomoże* «sytuacja beznadziejna, nic nie poprawi złego stanu rzeczy, niekorzystnych warunków» [2, c. 414]; *trzymać Pana Boga za nogi* «być bardzo zadowolonym z powodu odniesienia sukcesu; czuć się bardzo szczęśliwym» [2, c. 427]; *z bożej łaski* «o człowieku: zdolny, utalentowany, wybitny» [2, c. 519]; *z bożej łaski* «o człowieku: nie przejawiający zdolności w jakiejś dziedzinie, nieutalentowany; gamoń, fajtłapa» [2, c. 519].

Пол. Ewa: *od Adama i Ewy [zaczynać]* «[zaczynać] od początku, od pierwszej przyczyny» [2, c. 258]; *w stroju Ewy* «nago» [2, c. 473]; *zaczynać od Adama i Ewy* «zaczynać od początku, od pierwszej przyczyny» [2, c. 504].

Пол. Judasz: *judaszowe srebrniki / judaszowskie srebrniki* «korzyści materialne uzyskane w zamian za czyn oceniany negatywnie, za zdradę» [2, c. 144].

Пол. Kajfasz: *chodź od Annasza do Kajfasza* «być zbywanym, być kierowanym od instytucji do instytucji, od urzędu do urzędu itp. w rezultacie czego nie móc załatwić jakiejś sprawy» [2, c. 51]; *odsyłać kogoś od Annasza do Kajfasza* «kierować kogoś od instytucji do instytucji, od urzędu do urzędu itp., utrudniając załatwienie czegoś» [2, c. 266].

Міфологічний етнокод культури. Міф є давньою формою пізнання та інтерпретації світу. Людина, не володіючи науковим розумінням буття, створювала міфи, і її мислення мало міфологічний характер [12, c. 150; 16, c. 11].

Міфонім – «назва будь-якої сфери ономастичного простору в міфах, епопеях, казках, билинах». Міфонім виконує значущу роль у системі мови та культури. Входячи до складу художнього тексту, він сприяє

розкриттю національно-культурних особливостей конкретного етносу [12, c. 171; 16, c. 11].

До міфологічного етнокоду культури на матеріалі української мови уналежнюємо такі найменування ірреальних істот: *Амур, Ахілес, Геркулес, жар-птиця, Купідон, Пандора, сфінкс* (7 істот, 7 ФО).

Амур: *стріла Амура* (символ кохання) [1, c. 698].

Ахілес: *ахілесова п'ята* (найуразливіше, найслабкіше місце у когось) [1, c. 589].

Геркулес: *геркулесові стовпи* (кінцева межа, край; крайність) [1, c. 694].

Жар-птиця: *спіймати жар-птицю* (стати везучим, досягти чогось значного) [1, c. 682].

Купідон: *стріла Купідона* (символ кохання [від зображення міфологічного бога Амура з луком і стрілами]) [1, c. 698].

Пандора: *скриня Пандори* (вмістище зла, лиховісний дар) [1, c. 659].

Сфінкс: *як сфінкс* (мовчати повністю, абсолютно) [1, c. 702].

Множину назв ірреальних істот у міфологічному етнокодї культури в польській мові становлять: *Argos, Augiasz, Feniks, Morfeusz, Pandora, smok, Syzyf* (7 істот, 14 ФО).

Пол. Argos: *argusowe oko* «подеjrzliwe czuwanie nad czymś, dokładne kontrolowanie czegoś» [2, c. 11].

Пол. Augiasz: *czyścić stajnię Augiasza* «porządkować coś zaniedbanego, naprawić czyjeś błędy» [2, c. 72]; *oczyścić stajnię Augiasza* «uporządkować coś zaniedbanego, naprawić czyjeś błędy» [2, c. 257].

Пол. Feniks: *odrodzić się jak Feniks z popiołów* «po okresie niepowodzeń, porażek, upadku doprowadzić do odnowy, aktywności, świetności» [2, c. 265].

Пол. Morfeusz: *być w objęciach Morfeusza* «spać» [2, c. 44]; *w objęciach Morfeusza* «we śnie» [2, c. 463]; *tkwić w objęciach Morfeusza* «spać» [2, c. 418]; *znaleźć się w objęciach Morfeusza* «zasnąć» [2, c. 538].

Пол. Pandora: *otwierać puszkę* doprowadzać do sytuacji stwarzającej niepotrzebne zagrożenie, konflikt itp., które później trudno opanować, załagodzić» [2, c. 275]; *otworzyć puszkę Pandory* «nierozważnie, nieumyślnie doprowadzić do sytuacji stwarzającej niepotrzebne zagrożenie, konflikt itp., które później trudno opanować, załagodzić» [2, c. 275]; *puszka Pandory* «sytuacja stwarzająca niepotrzebne zagrożenie,

konflikt itp., które później trudno opanować, załagodzić» [2, с. 342].

Пол. Smok: *nawalony jak smok* «*pospolicie* «bardzo pijany» [2, с. 225]; *palić jak smok* «*palić bardzo dużo papierosów*» [2, с. 279].

Пол. Syzyf: *syzyfowa praca* «*działania nie przynoszące korzyści, mimo wielkiego zaangażowania, nakładu sił i środków*» [2, с. 402].

Висновки і перспективи подальших досліджень. Проведене дослідження фразеологічних одиниць із компонентом «ірреальна істота» в українській та польській мовах крізь призму етнокодів культури дає підстави для таких узагальнень.

Аналіз наукової літератури засвідчив, що код культури є мережею членування, категоризації та оцінок інтеріоризованого світу й внутрішнього досвіду людини, зумовленою культурою певного етносу та репрезентованою в семіотичних системах природної мови, мистецтва, обрядів, звичаїв, вірувань, а також у нормах моралі, поведінці членів етнічної спільноти. У контексті фразеологічних досліджень найбільшу релевантність має класифікація етнокодів культури Л. Савченко, яка враховує специфіку ментального простору етносу. Для вивчення фразеологізмів із найменуваннями ірреальних істот ключового значення набувають міфологічний, демонологічно-антропоморфний та релігійний етнокоди.

Кількісний аналіз фактичного матеріалу виявив асиметрію у репрезентації етнокодів культури у зіставлюваних мовах. В українській фразеології зафіксовано 20 найменувань ірреальних істот, що актуалізуються у 116 фразеологічних одиницях, тоді як у польській мові – 17 найменувань у 56 фразеологізмах. Така диспропорція свідчить про більшу продуктивність досліджуваного компонента в українській мові та його глибше закорінення в українській лінгвокультурній традиції.

Демонологічно-антропоморфний етнокод виявився найрепрезентативнішим в українській мові (9 істот, 93 ФО), що підтверджує значущість демонологічних уявлень в українській культурі. Домінантними є образи *чорта* (64 ФО), *біса* (13 ФО) та *дідька* (12 ФО), які виконують різноманітні функції – від вираження емоційно-оцінних станів до позначення просторово-темпоральних характерис-

тик. Натомість у польській мові цей етнокод представлений лише двома найменуваннями (пол. *czarownica*, пол. *diabł*) у 12 фразеологізмах, що вказує на більшу стриманість польської фразеології в експлікації демонологічних образів.

Релігійний етнокод в українській мові репрезентований чотирма істотами (*Адам, Бог, Господь, Каїн*) у 15 фразеологічних одиницях, тоді як у польській мові – вісім істот (*Abraham, Adam, anioł, Annasz, Bóg, Ewa, Judasz, Kajfasz*) у 30 фразеологізмах. Переважання релігійного компонента в польській фразеології корелює з історично глибшим впливом католицизму на польську культуру та мовну свідомість. Характерно, що в обох мовах біблійні образи несуть високу духовність і повчальність, проте польська мова демонструє ширший спектр біблійних алюзій та персонажів.

Міфологічний етнокод виявив паритетну представленість у зіставлюваних мовах: сім істот у семи фразеологізмах української мови та сім істот у 14 фразеологічних одиницях польської мови. Обидві мови активно залучають античні міфологеми (*Пандора*, пол. *Pandora, Achiles*, пол. *Augiasz*), що свідчить про спільний європейський культурний фундамент. Водночас спостерігається розбіжність у конкретних міфологічних образах: українська мова зберігає казкову жар-птицю, тоді як польська оперує ширшим репертуаром античних образів (*Morfeusz, Feniks, Syzyf*).

Семантичний аналіз фразеологізмів засвідчив, що найменування ірреальних істот в обох мовах функціонують у кількох основних значеннєвих площинах. Найпродуктивнішою є емоційно-експресивна функція: вираження незадоволення, обурення, досади (укр. *до чорта, дідько б тебе взяв*; пол. *diabli kogoś nadali*), здивування чи захоплення (укр. *чорт батька знає, Бог на що take*; пол. *Boże, ty widzisz i nie grzmisz!*). Просторово-темпоральна семантика реалізується у фразеологізмах на позначення віддаленого або небезпечного місця (укр. *до чорта в зуби, у чорта на рогах*; пол. *chodzić od Annasza do Kajfasza*), часових характеристик (укр. *у чортів голос (дуже пізно), ще чорти навкулачки не б'ються (дуже рано)*; пол. *cały boży dzień* (від ранку до вечора)). Значну групу становлять фразеологізми зі значенням інтенсифікації дії або ознаки (укр. *як чорт ладану, як*

чорт лико дере; пол. *palić jak smok, czuć się jak młody bóg*). Окрему семантичну нішу займають фразеологізми на позначення зникнення, смерті (укр. *біс злизав, чорти вхопили*; пол. *rójść do Abrahama na piwo*), складності розуміння (укр. *сам чорт ногу зломить, чорт не пізнає*; пол. *diabeł tkwi w szczegółach*), характеристики людини (укр. *комотонська відьма, каїнова душа*; пол. *diabeł wcielony, anielska sierpliwosc*). Релігійний етнокод часто актуалізує значення морального стану (укр. *як Адам і Єва в раю, віддати душу*; пол. *Vogu ducha winny, z bożej łaski*), тоді як міфологічний – символічні концепти (укр. *ахілесова п'ята, скриня Пандори*; пол. *syzyfowa praca, puszka Pandory*).

Зіставний аналіз засвідчив, що фразеологічні одиниці з компонентом «ірреальна істота» в українській та польській мовах відображають як універсальні, так і національно-специфічні риси культурних кодів. Універсальність виявляється у наявності всіх

трьох етнокодів в обох мовах та використанні подібних образів для вираження негативної оцінки, емоційних станів, просторово-часових відношень. Національна специфіка полягає у кількісній асиметрії репрезентації етнокодів, різному ступені деталізації окремих образів та відмінностях у семантичній наповненості фразеологізмів з ідентичними компонентами.

Перспектива дослідження полягає у залученні до компаративного аналізу англійської мови, що дасть змогу простежити специфіку репрезентації етнокодів культури у фразеологічних одиницях із компонентом «ірреальна істота» на матеріалі одно- та різносистемних мов, укладанні спеціального зіставного словника фразеологізмів з найменуваннями ірреальних істот на матеріалі української, польської та англійської мов, а також формуванні експериментального науково-дослідницького текстового корпусу з адекватним відбиттям у його структурі фразеологічних матеріалів різних мов.

ЛІТЕРАТУРА

1. Селіванова О.О. Міфологемна мотивація номінативних одиниць (на матеріалі української мови). *Мовознавство*. 2006. № 6. С. 41–51.
2. Снитко О.С. Коди культури у мовній об'єктивації дійсності. *Studia Linguistica*. 2008. Вип. 1. С. 115–121.
3. Rapaille C. *The Culture Code: An Ingenious Way to Understand Why People Around the World Live and Buy as They Do*. Crown. 2007. 224 p.
4. Андрейчук Н.І. Мова і культура у контексті системного підходу в науках про людину. *Вісник Львівського університету. Серія «Іноземні мови»*. 2010. Вип. 17. С. 169–175.
5. Шарманова Н.М. Духовний код як лінгвокультурний еталон нації (на матеріалі паремійних кліше). *Філологічні студії*. 2017. Вип. 15. С. 81–104.
6. Бацевич Ф.С. Духовна синергетика рідної мови: лінгвофілософські нариси : монографія. Київ : Академія, 2009. 192 с.
7. Ісаєвич Я.Д. Мовний код культури. Київ : Вища школа, 1997. 458 с.
8. Дев'ятко Н.В. Міфологічний образ України як утілення комунікативного коду національного інформаційно-культурного простору. *Гілея: Науковий вісник*. 2012. Вип. 57(2). С. 418–424.
9. Савченко Л.В. Етномакрокод духовної культури як репрезентант фразеологічної картини світу. *Лінгвістичні дослідження*. 2014. Вип. 38. С. 36–42.
10. Eco U. *La struttura assente. Introduzione alla ricerca semiologica*. 3-a edizione. Milano: Bompiani, 1968. 431 p.
11. Бацевич Ф.С. Словник термінів міжкультурної комунікації. Київ : Довіра, 2007. 205 с.
12. Савченко Л.В. Феномен етнокодів духовної культури у фразеології української мови: етимологічний та етнолінгвістичний аспекти. Сімферополь : Доля, 2013. 600 с.
13. Селіванова О.О. Лінгвістична енциклопедія. Полтава : Довкілля, 2011. 844 с.
14. Загнітко А. Сучасний лінгвістичний словник. Вінниця : ТВОРИ, 2020. 920 с.
15. Бевз Ю. Фраземи з компонентом «міфологічна істота»: типологія і лінгвокультурологічний коментар. *Лінгвістичні студії*. 2023. Вип. 45. С. 150–161.
16. Бевз Ю.С. Фразеологічні одиниці з компонентом «ірреальна істота» в українській та англійській мовах з опертям на класифікацію етнокодів культури. *Слобожанський науковий вісник. Серія «Філологія»*. 2024. Вип. 7. С. 7–13.
17. Словник фразеологізмів української мови. Київ : Наукова думка. 2003. 1104 с.
18. Fliciński, Piotr. *Współczesny Słownik Frazologiczny*. Wydawnictwo IBIS. 2012.

REFERENCES

1. Selivanova, O.O. (2006). Mifolohemna motyvatsiia nominatyvnykh odynyt (na materiali ukrainskoi movy) [Mythologem motivation of nominal units (based on ukrainian language material)]. *Movoznavstvo*, vol. 6, pp. 41–51 [in Ukrainian].
2. Snytko, O.S. (2008). Kody kultury u movnii ob'iektyvatsii diisnosti [Cultural codes in linguistic objectivation of reality]. *Studia Linguistica*, vol. 1, pp. 115–121 [in Ukrainian].
3. Rapaille, C. (2007). *The Culture Code: An Ingenious Way to Understand Why People Around the World Live and Buy as They Do*. Crown, 224 p. [in English].
4. Andreichuk, N.I. (2010). Mova i kultura u konteksti systemnoho pidkhodu v naukakh pro liudynu [Language and culture in the context of a systems approach in human sciences]. *Visnyk Lvivskoho universytetu. Seriya: Inozemni movy*. Lviv : VTs LNU im. I. Franka. Vol. 17. pp. 169–175 [in Ukrainian].
5. Sharmanova, N.M. (2017). Dukhovnyi kod yak linhvokulturnyi etalon natsii (na materiali paremiinykh klishe) [Spiritual code as a linguistic-cultural standard of a nation (based on proverbial clichés)]. *Filolohichni studii*. Vol. 15. 81–104. [in Ukrainian].
6. Batsevych, F.S. (2009). Dukhovna synerhetyka ridnoi movy: linhvofilosofski narysy: monohrafiia [Spiritual synergy of the native language: linguaphilosophical essays]. Kyiv : Akademiia. 192 p. [in Ukrainian].
7. Isaievych, Ya.D. (1997). Movnyi kod kultury [Language code of culture]. Kyiv : Vyshcha shkola. 458 p. [in Ukrainian].
8. Dev'iatko, N.V. (2012). Mifolohichniy obraz Ukrainy yak vtilennia komunikatyvnoho kodu natsionalnoho informatsiino-kulturnoho prostoru [The mythological image of ukraine as an embodiment of the communicative code of the national informational-cultural space]. *Hileia: Naukovyi visnyk*. Vol. 57 (2). Pp. 418–424 [in Ukrainian].
9. Savchenko, L.V. (2014). Etnomakrokod dukhovnoi kultury yak reprezentant frazeolohichnoi kartyny svitu [Ethnomacrocode of spiritual culture as representative of the phraseological worldview]. *Linhvistychni doslidzhennia*. Vol. 38. Pp. 36–42 [in Ukrainian].
10. Eco, U. (1968). *La struttura assente. Introduzione alla ricerca semiologica*. [The Absent Structure. An Introduction to Semiological Research.] 3-a edizione. Milano: Bompiani, 1968. 431 p. [in Italian].
11. Batsevych, F.S. (2007). Slovyk terminiv mizhkulturnoi komunikatsii [Dictionary of intercultural communication terms]. Kyiv: Dovira. 205 p. [in Ukrainian].
12. Savchenko, L.V. (2013). Fenomen etnokodiv dukhovnoi kultury u frazeolohii ukrainskoi movy: etymolohichniy ta etnolinhvistychniy aspekty [The phenomenon of ethnocodes in the spiritual culture's phraseology of the ukrainian language: etymological and ethnolinguistic aspects]. Simferopol: Dolia. 600 p. [in Ukrainian].
13. Selivanova, O.O. (2011). Linhvistychna entsyklopediia [Linguistic encyclopedia]. Poltava : Dovkillia. 844 p. [in Ukrainian].
14. Zahnitko, A. (2020). Suchasnyi linhvistychniy slovyk [Modern linguistic dictionary]. Vinnytsia : TVORY. 920 p. [in Ukrainian].
15. Bevz, Yu. (2023). Frazemy z komponentom 'mifolohichna istota': typolohiia i linhvokulturolohiinyi komentar [Phraseology with the component 'mythological being': typology and linguacultural commentary]. *Linhvistychni studii*. Vol. 45. Pp. 150–161 [in Ukrainian].
16. Bevz, Yu.S. (2024). Frazelohichni odynytisi z komponentom "irrealna istota" v ukrainskii ta anhliiskii movakh z opertiam na klasyfikatsiiu etnokodiv kultury [Phraseological units with the "unreal being" component in Ukrainian and English languages based on the classification of cultural ethnocodes]. *Slobozhanskyi naukovyi visnyk. Seriya: Filolohiia*. Vol. 7. Pp. 7–13 [in Ukrainian].

Дата першого надходження статті до видання: 30.11.2025

Дата прийняття статті до друку після рецензування: 15.12.2025

Дата публікації (оприлюднення) статті: 30.12.2025